

VAKIFLARIN AMAÇLARINA UYGUN OLARAK ÇALIŞABİLMESİ İÇİN SOSYAL VE İKTİSADÎ YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ AÇISINDAN MEVZUATIN AKSAYAN YÖNLERİ

Prof. Dr. Sabahaddin ZAIM

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Öğretim Üyesi

I- Vakfın Tanımı:

Vakıf, bir malî geliri ile birlikte hayrî bir hizmete tahsis etmek üzere, Vâkıfın mülkiyetinden çıkararak, sosyal mülkiyet kategorisine aktarmak demektir. Daha etraflı tarifıyla "vakıf, fertlerin menkul veya gayrimenkul bir kıymeti hariç hiçbir tesir, mecburiyet ve mukellefiyet olmaksızın sırf kendi rıza, rey ve mübaşeretleri ile şahsî mülkiyetinden çıkarıp hayır ve hasenat kasdıyla, yine kendileri tarafından tayin olunan hayır, şart ve hizmetlerinin ifası için, ebedî olarak tahsis etmesi" demektir.

Yani, vakıf kurma işleminde vakfa konu olan varlık, vakfeden kişinin mülkiyetinden ve özel mülkiyete (alım satım) konu olmaktan çıkarılarak özel bir mülkiyet kategorisine aktarılmaktadır.

Ferdî mülkiyetten çıkarılan ve mülkiyet hakkının, malikâne ve haleflerine sağlayacağı bütün hak ve menfaatler toplum yaranna terk ve tahsis edilen bu mallar, vakfın teessüsü ile beraber şahsiyet iktisap ederler. Değişik psiko-sosyal şartlar altında vücut bulan vakıfların her biri müstakil birer hükmi şahsiyeti haiz olup, bunlar statülerini makamına kaim olan vakfiyelerinde yazılı esaslar dairesinde idare ve yine vakfî vucuda getiren kimse tarafından tesbit olunan şahıs veya makamlar tarafından da mura-kabe edilmektedir.

Vakıf tesis eden kişiye "Vâkıf" vakfedelin mala "mevkuf" denir. Vakıf yapan kişinin amaçlarını, şartlarını ihtiva eden, kurulacak vakfın nasıl yönetileceğine ilişkin esasları belirleyen ve mahkemece teşçiliyle birlikte vakfın vücut bulduğu vesikaya (vakıf senedine) "Vakfiye" adı verilir. Vakfın menfaati kendilerine tahsis ve şart olunan cihete Fikhî tabirle "Meşrutünleh" ve "mevkufunaleyh" denir.

Her vakfın yapısında dört unsurun bulunması gerekir. Bunlar:

- 1- Hayır işlerine, âmmenin istifadesine ayrılmış olan binalar ve kamunun faydalanacağı hayrî ve sosyal hizmetler, yani (hayrat mebanî) ile (hayrî cihetler, hayır şart ve hizmetleri),
- 2- Bu mebaninin veya hizmetlerin ifa, idare ve idamesi için muktezi masrafları karşılayan gelir kaynakları (eskiden musakkat ve müstegallâtı vakfiye adı verilen çatılı ve çausız gayrimenkul mallar ile vakıf paralar ve bunların dışında kalan diğer gelir kaynakları),
- 3- Vakfın idare uzvu (Mütevelli) ve büyük vakıflarda Mütevellinin emrindeki diğer hizmet erbabı,

4- Vakfın murakabe Uzvu (Nazır).

Bir vakfın tesisinde bu dört unsurun belirtilmesi gerekir. Bir sonuncu husus da vakfiyede belirtilen şartların ifası mümkün olamaması halinde vakfın gelirinin nereye sarf edileceğidir. Buna da "Nihai şart" denilir. Vakfiyelerinde "Nihai Şart"ın gösterilmemiş olduğu vakıflarda (o vakıf hâsılâtının fakirlere harcanması) eski vakıf hukuku ile kabul edilmiş bir prensiptir.

Vakıf bir hayır müessesesidir. Ahlâki ve dinî duyguların tesiriyle gelişmiştir. Allah Kur'anı Kerim'inde ve son Peygamberi vasıtasıyla insanları yardımlaşmaya teşvik etmiştir.

Bu sebeple vakıflar, İslâm dünyasında çok gelişmiş ve Müslüman toplumun sosyal, siyasi ve iktisadi yapısına tesir etmiştir. Tarihi seyri itibarıyla ülkemizde halen mevcut olan vakıflar şu safhalarda kurulmuş bulunmaktadır.:(x)

- a) Selçukiler zamanından kalma vakıflar ve vakfiyeler,
- b) Beylikler devrinde kurulan Vakıflar,
- c) Osmanlı döneminde kurulmuş olan Vakıflar,
- d) 4 Ekim 1926'da Medeni Kanunun neşrinden sonra "Tesis" adı altında kurulması öngörülen Vakıflar,
- e) 13.7.1967 tarihinde çıkarılan 903 Sayılı Kanunla değiştirilen Medeni Kanunun 73. maddesine göre kurulan yeni vakıflar.

II- Vakıfların Yönetimiyle İlgili Mevzuat

Tarihi seyri itibarıyla ilk üç dönem ait vakıflar Cumhuriyetten önceki hukuki kaidelere göre yönetilmiştir. Osmanlı döneminde Vakıflar genellikle kadılar ve önemine göre Kazasker (kadıaskerler) tarafından yönetilmiştir. 15. asırda Mısır, Suriye, Kuzey Afrika ve Suudi Arabistan'ın fet-hinden sonra Haremeyn (Mekke ve Medine) Vakıfları önem kazandığından bu vakıflara nezaret etmek üzere geniş bir teşkilât kurulmuştur. Teşkilatın başına önce "Kapı Ağaları", sonra "Babu Saade ve Darü's-Saade Ağaları", getirilmiş, 1587 tarihinde "Haremeyn Evkaf Nezareti" kurulmuştur. Haremeyn Evkaf Nezareti, tevliyyete müdahale etmiyor, yalnız mütevellilerin ve vakıfların idarelerini kontrol ile meşgul oluyor ve "Velâyet-i Âmme" ile hareket ediyordu.

Bilâhare zamanla vakıfların yönetimi ile ilgili makama Evkaf-ı Hümayun Nezareti dendi. 1838 tarihinden sonra bu makam Bakanlık statüsüne yükseltilmiş oldu. Tanzimat döneminde Vakıfların durumu, alınan bir idari kararla sarsıldı. Keçecizade Fuat Paşa'nın emriyle, gayri sahih vakıfların önce tahsilâtı, sonra da 44 bin keseğe ulaşan gelirleri "iane" adıyla Hazineye katıldı. Böylece Devletin vakıflara müdahalesi başlamış oldu. Meşrutiyet devrinde kısmen tasavvurda kalan, kısmen de uygulanan bir takım ıslahat girişimleri oldu. 1923'ten sonra Milli Hükümet Döneminde teşkilâtın adı "Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti" adını aldı. Nihayet Cumhuriyetin ilânını müteakip 1924 tarihinde 429 sayılı "Şer'iyye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun" çıkarıldı. Bu kanunun 1. maddesi ile "Din-i Mubin-i İslâmın itikad ve ibadata dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri ve münessesat-ı Diniyenin idaresi için "Diyânet İşleri Reisliği Makamı" kurulmuş, aynı kanunun 2. maddesi ile de "Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti" kaldırılmıştır. Böylece vakıfların yönetiminde meydana gelen boşluk 7. madde ile getirilen "Evkaf Umuru", *milletinin hakiki menafine muvafık bir şekilde halledilmek üzere bir Müdiriyyet-i Umumiye şeklinde şimdilik kaydıyla Başvekâlete tevdi edilmiştir*", hükmüyle doldurulmuştur.

Bu gelişmelerle, Evkaf ve Şer'iyye Nezareti ortadan kalkmış, fakat Vakıflar onun yerine kuru-

(x) Türk ve İslâm Dünyasında daha önceki dönemlere ait vakıflar: a) Asr-ı Saadet ve Dört Halife dönemi, b) Emeviler dönemi, c) Abbasiler dönemi, olarak 3 devreye ayrılır.

lan Diyanet İşleri Başkanlığına, "Cemaat Meclislerine" veya mahalli idarelere devredilmeyerek "Şimdilik" kaydıyla bir Genel Müdürlük kurulmuştur. Fakat daha sonraki gelişmeler ve bu konuda sürdürülen araştırmalar sonucunda "şimdilik" tabiriyle kurulan Genel Müdürlük devamlılık kazanmıştır.

Mevzuata gelince 1924'te Medeni Kanunun kabulü İslâm Hukukunun da peyderpey ilgası ile 1924-1935 arasında on yıllık bir intikal devresi esnasında bir boşluk hasıl olmuştur. Medeni Kanun'da Vakıf müessesesi yerine kaim olmak üzere "Tesis" mefhumu getirilmiş, fakat o ana kadar Evkaf ve Şer'iyye Nezaretinin kontrolünde olan Vakıfların yönetimi ile ilgili mevcut İslâm Hukukunun yerine bir kanun çıkarılmamıştır.

Bu dönem, bir bakıma Osmanlı'ya tepki psikolojisi içinde Osmanlı'dan müdevver müesseselerin kendi kendine tasfiyeye terk edildiği bir dönem olarak telâkki edilebilir. Osmanlı arşivlerinin hurda kağıt fiyatına Bulgaristan'a satılması, medrese ve türbelerin kapatılması hep bu tepki döneminin radikal davranışlarıdır. Vakıflar da bundan nasibini almıştır. Vakıf mallarının büyük bir kısmı, sahipsizlik, mevzuat, merci boşluğu, ihmal ve lâkaydi yüzünden elde çıkmıştır. Nihayet 5 Haziran 1935 tarihinde 2762 sayılı "Vakıflar Kanunu" çıkarılarak, kalan vakıflar bir hukuki düzenlemeye tâbi tutulmuştur. Şöyle ki, Medeni Kanunun surti Mer'iyeti ve Şekli Tatbikini Gösteren Kanunun 8. maddesi uyarınca bir tatbikat kanunu mahiyetinde hazırlanmış olan 2762 sayılı Vakıflar Kanununun mer'iyete girmesinden sonra, bu kanun yalnız 4 Ekim 1926 gününden önce vücut bulmuş ve 1935 yılına kadar kendini kurtarabilmiş olan vakıfları kapsamış ve kurulmuş olan Vakıflar Genel Müdürlüğü bunları idare ve murakabe etmekle görevli kılınmıştır.

Gerçekte ise 1924'te çıkarılan Medeni Kanuna göre "tesis" adı altında düzenlenen müessese bize yabancı olduğu için toplum tarafından benimsenmemiş, kabul görmemiş ve 1924 yılından itibaren Yeni Vakıf Kanununun çıkarıldığı 1967 yılına kadar süren 43 yıl zarfında ülkemizde hemen hemen hiç yeni vakıf kurulmamıştır.

Vakıfların hepsi Cumhuriyet öncesinden gelenlerden ibaret olduğu ve Cumhuriyetin ilk 43 yılında fiilen yeni vakıf ta kurulmadığı için 1967'ye kadar Vakıf mefhumu'na, eskiye karşı gösterilen psikolojik tepki dolayısıyla çok yanlış olarak eski, köhnemiş, modası geçmiş, çağdışı bir müessese nazarıyla bakıl gelmiştir.

1935 tarihli Vakıflar Kanununun getirdiği başlıca değişiklikler şunlar olmuştur:

a) Eski mazbut ve mülhak vakıfların tarifleri yapılarak kapsamı genişletilmiş ve üçüncü tür Müstesna Vakıflar kaldırılmıştır.

b) Vakıf malların tâbi olduğu hükümler değiştirilerek türlerine göre korunması, satışı ve değiştirilmesi kayıtlandırılmış, icareteyn ve Mukataa gibi Medeni Kanuna uymayan kiralama şekli tasfiyeye tabi tutulmuştur.

c) Vakıflar kuruluşunun esas dayanağı olan Vakfiyelerin Vakıf Kayıtlar Kütüğüne tescili için bir takım esaslar konmuştur.

d) Vakıfların yönetimini sağlamak için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1924-1935 arasındaki âtıl durumunu giderip hareket kabiliyeti kazanmasını sağlamak için Genel Müdürlüğü'nün tüzel kişiliği sağlanmıştır.

1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu Türkiye'deki Vakıfların yönetim bakımından üç grupta mütalâa etmiştir.

1- Mazbut Vakıflar

2- Mülhak Vakıflar

3- Azınlık Cemaatlerine ve Esnafa Mahsus Vakıflardır. Bunların hepsi 2762 sayılı Vakıflar Kanununa tâbi tutulmuştur.

1- Mazbut Vakıflar: Aşağıda yazılı vakıflar bu guruba dahil edilmiştir.

- a) Vakıflar Kanunundan evvel zaptedilmiş bulunan vakıflar,
- b) Vakıflar Kanunundan önce idaresi zaptedilmiş olup, Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal etmiş vakıflar,
- c) Mütvelliliği bir makama şart edilmiş olan vakıflar,
- d) Kanunen veya fiilen hayrî bir hizmeti kalmamış olan vakıflar,
- e) Mütevelliliği vakfedenlerin fer'ilerinden başkalarına şart edilmiş olan vakıflar,

Kanun, mazbut vakıflar kategorisini bu suretle genişlettikten ve son üç türü de bu guruba ekledikten sonra bu tür vakıfların yönetimini bir kül halinde tüzel kişiliği olan ve mülhak bütçe ile idare olunan Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlamıştır.

2- Mülhak Vakıflar:

Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerine şart edilmiş vakıflardır. Yani bu vakıflar, vakfî kuran kişinin çocukları ve ahfadı tarafından yönetilir ve her biri ayrı tüzel kişiliği haizdir.

Mülhak Vakıfların Yönetimi, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ve Nizamnamesine bağlı olarak üç şekilde olabilir:

- a) Müteveli eliyle,
- b) Emaneten,
- c) Niyabeten,

3- Azınlık Cemaatlerine ve Esnafa ait Vakıflar:

Yurdumuzdaki Rum, Ermeni, Yahudi v.s. azınlıklara ait olup, onların dini, kültürel, sosyal ihtiyaçlarını karşılayan vakıflardır. Esnafa mahsus vakıflar belirli meslek guruplarına hitap eden vakıflardır. Bunların da her birinin ayrı tüzel kişiliği vardır. Kendi seçtikleri yönetim kurulu tarafından yönetilirler.

III- AMAÇLARINA GÖRE VAKIFLARIN TASNİFİ

1) Mazbut ve Mülhak Vakıfların Tasnifi

Mazbut ve Mülhak Vakıflar 1) Hayrî, 2) Zürrî Vakıflar olarak ikiye ayrılır.

Hayrî Vakıflar: Vakfın gelirinden öncelikle hayır şartının yapılp gelirden artan olursa genellikle Vakfî kuranın çocuklarına bırakıldığı vakıflardır.

Zürrî Vakıflar: Hayır şartı olmayıp, sırf vakfî kuranın evlâdının faydalanması için kurulmuş vakıflardır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünde, Mazbut Vakıfların gayrimenkulleriyle ilgili işlemlere Emlâk Dairesi, gelirleriyle ilgili işlemlere Muhasebe Dairesi bakar.

Mülhak vakıflar ile azınlık Vakıfları ve yeni vakıfların işlemlerini Mülhak ve Yeni Vakıflar Dairesi yürütür.

2) 1967 tarihli ve 903 sayılı Kanunla Kurulan Vakıfların Amaçlarına Göre Tasnifi:

903 Sayılı Kanunla değiştirilen Medeni Kanunun 73. maddesine göre "*Bir memleketin bütünü, veya gerçekleşmiş veya gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir.*" hükmü getirilmiştir. Bu hükümle, Aktif ve pasifi ile bir mal varlığının tamamının vakfedilebilmesine imkân hazırlanmıştır. Eski hukukumuzdan farklı olan bu hükümle iktisadî ve ticarî teşebbüslerin vakfedilmesine imkân sağlanmıştır. Güdülen hedef, ticarî ve iktisadî işletmelerin ve kuruluşların parçalanmadan devam edip, gelirlerini kamu yararına harcayabilmelerinin teminidir.

Bu kanuna göre kurulan Vakıfları şu gruplara ayırabiliriz.

- a) Aile Vakıfları,
- b) Diyanî Vakıflar,
- c) İşçilere ve genellikle istihdam edilenlere Yardım Vakıfları,
- d) Kamuya Yararlı Vakıflar.

903 sayılı kanun ile Medeni Kanundaki Tesis terimi kaldırılmış ve yerine Vakıf tabiri almıştır.

Bundan sonra ülkemizde tekrar vakıflar kurulmağa başlamıştır. Milletimizin yapısında mevcut olan Vakıf kurma meyli 1967'den sonra yavaş yavaş canlanmış, son yıllarda Vakıf enflasyonu denecek derecede hızlı bir artış kaydedilmiştir.

Kurulan bütün vakıfları amaçlarına göre tasnif edersek on grupta toplayabiliriz.

- 1- Eğitim, öğretim (Halk eğitimi ve moral eğitimi dahil),
- 2- Sanat ve kültür,
- 3- Sıhî ve Bedenî ihtiyaçların karşılanması,
- 4- Spor ve kültür-fizik,
- 5- Sosyal Hizmetler (Hayatı korumak, kurtarmak, yükseltmek, güzelleştirmek, sosyal bünyeyi geliştirmek ve sarsıntulardan korumak vs. maksadını güden çeşitli yardımlaşma ve dayanışma amaçları),
- 6- Ulaştırma Hizmetleri,
- 7- İktisadî Tesis ve Hizmetler,
- 8- Milli Savunma Hizmetleri,
- 9- Kudretsiz hayratın tamir ve ihyası, haremeyn Vakıfları, vücut-u bir vakıfları vs. gibi müteferrik hizmet amacını güdenler,
- 10- Diyanî Hizmetler.

Buraya kadarki izahatımızda görüldüğü gibi ülkemizde kurulmuş bulunan vakıflar, on grupta toplanan sosyal ve iktisadi amaçlarına uygun olarak çalışabilmek için 1935 tarihli ve 2762 sayılı kanun ile 1967 tarihli ve 903 sayılı kanun olmak üzere başlıca iki mevzuata tâbi olmaktadır. Acaba mevcut vakıflarımızın amaçlarını gerçekleştirmek üzere sosyal ve iktisadî yönden değerlendirilmesi açısından mevcut mevzuatımız yeterli midir? Bu tebliğimizde bu sorunun cevabı tartışılacaktır. Bugün ülkemizde 2762 sayılı kanuna tabi olan vakfiyelerin sayısı takriben 33 bin civarındadır. Bunlardan Hayrat cinsinden olan vakfiyelerin sayısı 3500 civarında olup, bunların da takriben 2000'i İstanbul'da bulunmaktadır. Bunların da takriben yarısı, yani bin adedi tarihi eser durumundadır. Fakat, 1926-35 arasındaki intikal döneminin sebebiyet verdiği kayıplar da dahil olmak üzere, yine takriben, milli sınırlarımız içinde kalan vakfiye akarlarının (musakkat ve müstegallâtı vakfiyelerin) yüzde

95'i elden çıkmış bulunmaktadır. Bu sebeple mevcut vakfiyelerin amaçlarına uygun çalıştırılabilmesi için mevcut gelir kaynakları ile, amaçlarına ulaşmak için gerekli meblâğ arasında mevcut büyük den-
gesizlik 2762 sayılı kanuna tabi vakıflarımızın en önemli problemini teşkil etmektedir.

Konuyu biraz daha etraflı inceleyebilmek için, önce vakıfların iktisadî açıdan nasıl değerklen-
dirilebileceğini ve kriterlerini tesbite ihtiyaç vardır. Ancak ondan sonra bu kriterlere göre eski ve yeni
vakıfların bu kriterlere göre iktisadî ve sosyal açıdan amaçlarına ulaşmakta mevzuat yönünden karşı-
laşılan problemler açıklığa kavuşmuş olur.

**IV- Vakıfların iktisadî hayatla ilgilerini muhtelif yönlerden ve muhtelif
kısıtlara göre incelemek mümkündür:**

1- Vakfın kuruluştan itibaren geçirdiği safhalara göre Vakıflar:

- a) Vakfın kuruluş safhasında, milli ekonomide servetin dağılımına tesiri yönünden,
- b) Vakfın devamı süresince, rasyonel bir yönetime tâbi olabilmesi açısından,
- c) Gelirlerinin idamesi ve artırılması için kârlı (Rantabl) çalışabilmesi açısından,
- d) Vakfın sağlayacağı hizmeti ve sosyal faydayı maksimize edebilmesi için harcamalarında ve-
rimlilik ilkesine uyabilmesi açısından, incelenbilir.

Kısaca vakıfların iktisadî ve sosyal amaçlarına ulaşabilmesi için, milli servetin daha âdil
dağılımını sağlayan ve rasyonel, verimli ve kârlı çalışan mücsseseler olması ideal bir hedeftir.

2- Her vakfın, vakfiyesinde belirtilen amaca ulaşabilmesi için bir işletme olarak, organizas-
yon, üretim, satış, pazarlama, tanıtım, halkla ilişkiler, işçi-işveren münasebetleri, muhasebe, bütçe ve
kontrol tekniklerine uygun çalıştırılması ideal hedefi teşkil eder.

3- Vakıfların makro seviyede ve topyekûn;

- a) Milli gelirin yeniden dağılımına, istihdamın artışına ve kaynakların dağılımına,
- b) Alt yapının gelişmesine,
- c) Sosyal yapının iyileşmesine, sosyal adaletin sağlanmasına,
- d) Sağlık, eğitim, bayındırlık ve şirircilik sahalalarında devletin yükünü paylaşmasına,
- e) Düşük gelirliilerin hayat seviyesini yükseltip orta direğin güçlenmesine,
- f) Özel mülkiyet ile devlet mülkiyeti arasında yer alan sosyal mülkiyetin gelişmesine tesir ede-
bilecek şekilde çalıştırılmaları ideal hedeflerdir.

4- a) Tüketimden sağlanan toplam faydanın artmasına,

b) Gösteriş ve lüks tüketime gidecek kaynakların tasarrufuna ve faydalı yatırımlara gitmesine,

c) Yatırımların sosyal faydası yüksek olan sahalara kaymasına yol açması ideal hedeflerdir.

5- Vakıf harcamalarında iktisadilik vasfını her zaman kârlılıkla ölçmek mümkün değildir.
Kârlılık gelirlerin sağlanmasında hizmetin idamesi için gereklidir. Fakat harcamada iktisadilik, verim-
lilik, fayda ve tatmin duygusuyla ifade edilebilir. Hizmetin en iyi tam ve eksiksiz, fakat en az masrafla
yapılması ideal hedeflerdir.

**V- Bu iktisadi kriterlere uygun çalışabilmek için şu tedbirlerin alınabilmesi
vakıflar yönünden ideal hedeflerdir:**

1- Vakıfların mal varlıklarının tam olarak tespit edilebilmesi, iyi kullanılıp gelirlerinin
çoğaltılabilmesi,

- 2- Taşınmazların kira gelirleri ile iştirak ve işletmelerin yönetiminde piyasa kurallarının uygulanması,
- 3- Eski vakıfların değer ve kiralannın cârî değer üzerinden yeniden değerlendirilebilmesi,
- 4- Gelirlerin, özellikle kira gelirleri tahsilâtının gecikmeden, zamanında tam olarak yapılabilmesi,
- 5- Hızlı enflasyona karşı gelirlerin ayarlanabilmesi,
- 6- Pasif vakıfların aktif hale getirilebilmesi, mesclâ eski eserlerin ve tarihi kervansarayların turizm hizmetinde kullanılabilmesi,
- 7- İştirak halinde yeni yatırımlara gidilebilmesi,
- 8- Vakıf mallarının kamulaştırılmasında dikkatli davranılabilmesi,
- 9- Belediyelerin vakıf emlakine el koyması veya vakıf arazilerini yeşil saha haline getirmesi konusunda dikkatli davranılabilmesi,
- 10- Büyük holdinglerin personeli için kuracakları vakıfların çoğaltulabilmesi,
- 11- Eğitim gayeli vakıf kuruluşlarının çoğaltulabilmesi,
- 12- Vakıf varlıklarının envanterinin çıkarılması,
- 13- Bilgilerin merkezleştirilmesi ve bu sayede hizmetlerin makro düzenlemesinde rasyonalizasyona, imkânların birleştirilmesi cihetine gidilebilmesi vakıflar için ideal hedeflerdir.

VI- Yukarda verilen izahatın ışığında ülkemizdeki vakıfların iktisadi ve sosyal amaçlarına ulaşmak açısından görülen hukuki engel ve aksaklıklar özetle aşağıya dercedilmiş bulunmaktadır.

1- Vakıflar Umum Müdürlüğünün teşkilat ve organizasyonu ile ilgili hususlar:

a) Vakıflar Umum Müdürlüğü, Osmanlı Devletinden devraldığı ve bugün elde mevcut olan 3 bin vakfiye gibi muazzam bir yükün altında bulunmaktadır. Katma bütçeli bir müessese olması bu yükün taşınmasına yeterli görülmemektedir. Vaktiyle merhum Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami ONAR'ın raporunda da ileri sürüldüğü gibi müesseseye müstakil gelirleri olan otonom bir yapı sağlanması üzerinde düşünülmelidir. Mesclâ iktisadî sahada Milli Produktivite Merkezi, Türk Standartlar Enstitüsü, kültürel sahada Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu birer örnek olarak gösterilebilir. Bu kurumların organizasyon ve yönetim bakımından otonom bir yapıları olduğu gibi kendilerine kanunla sağlanmış belirli gelir kaynakları verilmiş bulunmaktadır.

Bütün tarihi mefahirimizi, kültürel mirasımızı kısaca medeniyetimizi temsil eden binlerce vakfın varlığını devam ettirmenin sorumluluğunu yüklenen bir kurumun yukarda sayılan müesseseler kadar hayati önemi yok mudur?

Kaldı ki, bahis konusu örnek gösterilen kurumların gelir kaynakları doğrudan doğruya cari milli gelir kaynaklarından kanunla sağlanan transfer gelirleridir. Halbuki mazbut vakıflarımız, atalarımızın akarını ve gelirini de bırakarak bize emanet ettikleri varlıklardır. *"İnandılar, düşündüler, buldular. Onları yaşatacak varlıkları da bıraktılar."* sözü bu durumu dile getirmektedir.

b- Mevzuat Yönünden 2762 sayılı kanun 1935 tarihli olup o zamanın psikolojik tepki şartları altında tedvin edilmiştir. Bunu tadil eden 227 sayılı kanun hükmündeki kararname de eskisine nazaran daha merkezi bir düzen getirmiştir. Vakıflar Meclisinin fonksiyonu azaltılmıştır.

c- Umum Müdürlüğün organizasyonunda İstanbul gibi büyük Bölge Müdürlüğü yönetim kademeleri arasındaki yetki ve sorumlulukları açıklıkla belirten mufassal bir yönetmeliğin eksikliği his-

sedilmektedir. Bu yönden Vakıflar tüzüğü de yetersiz olup, yapılacak düzenlemede, mesela 1912 Evkaf nizamnamesinin yapısının incelenmesi kayda değer bulunmaktadır.

2- Vakıf varlıklarının değerlendirilmesi açısından, özet hükümlerle yetinmiş olan 227 sayılı kanun ile eklerinin ve 2762'nin kalan hükümlerinin bu yönleriyle yeniden ele alınmasında fayda umulur.

3- Kiralama, takas konularında mevcut olan eski yönetmelik 2492 ve 2886 sayılı kanunların tedvini sırasında ortadan kalkmıştı. Ortaya çıkan boşluğun yeni bir yönetmelikle doldurulamaması neticesinde(x) bu husus genel hükümlere bırakılmış oldu. Yeni düzenlemede ihale-takas-kiralama ile ilgili hususların eski ihale yönetmeliği de dikkate alınarak ihtiyaçlara uygun hale getirilmesi temenni olunur.

4- Vakıfların en önemli gelirlerinden olan kira gelirlerinin tespitinde kira ihalesinde, bilhassa İstanbul bölgesinde ihale mevzuatında aksaklık müşahade edilmektedir. Kira ihalesinde düşük teminat oranı yüzünden sorumsuz kişilerin katılması ihalelerin kilitlenmesine yol açmaktadır.(xx)

5- Kira gelirlerinin tahsilinde gecikme faizinin düşük oranda tesbit edilmesi yüzünden, yalnız İstanbul bölgesinde tahakkuk-tahsilat farkı üç milyar T.L. açık vermektedir. Çünkü gecikme faizi % 30 olarak tesbit edilmiştir. Cari faiz hadlerinin mevduatta % 60, ikrazatta % 100'lere vardığı bir ortamda borçlu, % 30 gecikme faizine seve seve razı olmakta, borcunu geciktirerek parasını işletmektedir. Çare olarak, iktisadi hayatla ilgili hususlarda rakam ve oran tesbiti gibi kesin çizgiler yerine cari şartlara uyma imkânı veren esnek hükümlerin konması (meselâ gecikme faizinin cari faiz haddinin % 10 üzerinde tesbiti gibi), daha uygun olur gerekli elâstikiyeti sağlamış olur.

6- Vakıflar İdaresinin istimlak yetkisi eski eserlerle kısıtlı bulunmaktadır. Şarta bağlı olarak tarihi eser dışında istimlak yetkisi üzerinde düşünülebilir.

7- Vakıf malları, cami ve mescitler dışında özel hukuk hükümlerine tabi olduğu için mal varlığı ve dolayısıyla akarlar kaybedilmektedir. Vakıf mallarında Devlet malı imtiyazıyla korunması imkanı sağlanması üzerinde durulmalıdır. Aksi halde Vakıf mal varlığı bütütin azalacaktır. Vakıf zabıtası ile eski eser zabıtasının kurulması fikri üzerinde de durulabilir.

8- 3194 sayılı İmar Kanununun 11. maddesine göre Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait gayri-menkullere (arsaları) Belediyeler imar planlarını değiştirerek yeşil saha haline getirmekte ve istimlak etme külfetine dahi katlanmadan Vakıf arazilerine el koymaktadır. İstanbul gibi büyük bir bölgede mevcut 19 belediyenin takibi adeta imkânsızdır. Vakıflara haber dahi verilmediği için mahalli belediye

(x) İlgili müesseselere altı ay içinde yönetmeliklerini çıkarabilme hakkı tanınmış, fakat Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bu süre içinde gereken yönetmelik çıkarılmamıştır.

(xx) Kiralama ihalesine iştirakte, muvakkat teminat bedeli % 3 ve kal'ı teminat bedeli % 6 olarak tesbit edilmiştir. Her ikisi de bugünkü enflasyon ortamında yetersiz olup vakıfların aleyhine çalışmaktadır. Şöyle ki, eski kiracılar, düşük kira ile oturabilmek için kiralama ihalesini sabote etmek üzere çok sayıda insanla katılmakta, kira bedelini astronomik rakamlara yükseltip kilitlemekte, sonra da (çok cüz'î bir meblağ olduğu için), % 3 teminatını yakarak ihaleyi sonuçsuz bırakmaktadır. Yeniden ihale açılması zaman almakta ve aynı senaryolar tekrarlanmaktadır.

Kira ihalesinde vakıf malı kiralayanlar da, kira süresi sonunda binayı terkederken, bazen büyük hasarlar yaparak ayrıldığından, mevcut olan % 6 teminat yetersiz kalmakta ve vakıf emlakı zarar görmektedir.

Çare, bu teminat oranlarının, bilhassa İstanbul gibi büyük metropollerde caydırıcılık fonksiyonunu yapabilecek oran ve şekilde yeniden düzenlenmesidir.

binası tahtalarında yapılan ilânla 10 günlük itiraz süresi dolduğu için Vakıflar idaresinin eli kolu bağlı durmakta, hakkını savunma imkânından mahrum kalmaktadır. Çare İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropollerde, yeşil saha haline dönüştürülecek vakıf arazileri için Vakıflar idaresine hiç olmazsa önceden haber verme şartının konması veya Vakıf idaresinin davet edilip fikrinin alınması olabilir. En kestirme çare Vakıf mallarının devlet malı imtiyazına sahip olmasıdır (Zira, Belediyeler hazineden çekinirler).

9- Mevcut 33 bin Vakfiyenin çoğu amaçlarına uygun olarak kullanılamamaktadır. Bunların konularına göre tasnif edilerek hiç olmazsa her yıl birer tanesinin tam olarak ihya edilmesi vâkıfların ruhunu şad eder, vakfettikleri Vakfı canlandırır. Unutmamak gerekir ki birçok vakfiyenin dilacesinde vâkıfın şartını yerine getirmiyenler lânetlenmekte ve kendilerine beddua edilmektedir. Hiç olmazsa tedricen ecdadımızın lanetlemesinden kurtulmaya çalışalım.

10- Mülhak Vakıflarda, Vakıf idaresi ailelere intifa aylıklarını verememektedir. Bu hususta da tedricen gayret gösterilmesi hakkaniyet icabıdır.

11- Mevcut gelir imkânlarıyla İstanbul, Edirne, Bursa gibi tarihi eserlerin bol olduğu yerlerde büyük camilerin acil tamir ihtiyaçları dahi karşılanamıyor. Meselâ Edirne'de Selimiye Camiinin kubbesinde ağaçlar türemiş olup, kubbeyi patlatacaktır. Fakat idarenin kubbeyi kurşunla kaplatacak mali imkanı mevcut değildir.

Kısaca Vakıf emlakının onarımı için sağlanan tahsisat, gelir yetersizliğinden dolayı kifayetsizdir. Çare, Akaryakıt vergisinden pay gibi bağımsız gelir kaynaklarının sağlanmasıdır.

12- Vakıflar Umum Müdürlüğünde Personel rejimi yeniden ele alınmalıdır. İstanbul'un metropoliten saha olarak ikiye ayrılması da düşünülebilir.

Bugünkü şartlar içinde kritik konularda vasıflı eleman azalmıştır. Meselâ İstanbul bölgesinde 1500 minare mevcut olduğu halde 1 minareci kalmıştır. 2 yıl sonra mahya kurulması mümkün olamayabilir. Zira evvelce mevcut 8 mahyacıdan ancak 2'si kalmıştır. Sebebi bu kritik işte çalışan insanların 280-300 bin lira aylık almasıdır. Vasıflı işçiler süratle azalmaktadır. İstanbul bölgesinde daimi işçi kadrosu 50'den 12'ye düşmüştür. Onarım Müdürlüğü kadrosundaki vasıflı işçiler ayrılmıştır. Mezarlık ekibi, eski eser taş ustaları 30 kişiyken bugün hiç kalmamıştır. Kadrolar, elemanla takviye edilemiyor. Çünkü ücretler yetersizdir.

13- Malzeme alımında evvelce tespit edilen sınırlar, enflasyon sebebiyle manasını kaybetmektedir. Mesela 100 bin lirayı aşan malzeme alımlarında bürokratik muamele fazlalaşır. Çünkü evvelce 100 bin TL. önemli bir meblağ olarak düşünülmüştür. Çare iktisadî konularda esnek hükümler konmasıdır.

14- İmaretlerde çalışan personele yardım yapılamıyor. Yemek dağıtan ahçı kendisi yemek yemiyor. Aşırı bürokrasi ve kısıtlamalar müessiriyeti ve verimi azaltmaktadır.

15- 903 sayılı kanunla kurulan yeni vakıflar, yukarıda belirtildiği gibi iktisadî ve ticari teşebbüslerin vakfedilmesine imkân sağlayan esnek hükümler, ticari ve iktisadi teşebbüsler dışındaki grupların, herhangi bir varlık vakfetmeden müstakbel bağışlara güvenerek cüz-i kaynaklarla vakıf kurmalarına yol açmış ve vakıflar demekleşmiştir. Kuruluş varlık limitinin yükseltilmesi, vakfiyenin çalışmaması halinde müeyyide getirilmesi, velhasıl vakıf müessesesinin istismanna engel olunması uygun olur.

16- Vakıflar yatırımlarında yap-işlet-devret formülü ile hareket edebilme imkânlarına sahip olabilmelidir. Çünkü geliri artırıcı faaliyetleri takviye etmek Vakıf Umum Müdürlüğünün en önemli ihtiyacıdır.

17- Yatırımların artışıını sağlamak için Vakıflar Umum Müdürlüğünün şirketleşme faaliyetlerini bir milli holding etrafında toplayabilmesi teşvik edilmelidir.

18- Dört ay önce sağlanan bir değişiklikle akaryakıt tüketim vergisinden Vakıflar Genel Müdürlüğüne ayrılan binde (%0) 5 payın 30 Milyar tutarında bir gelir sağlayacağı tahmin edilmektedir. Bu tutumundan dolayı ilgili ve yetkilileri tebrik ederken, bu oranın binde (%0) de 8'e çıkarılması temennisini izhar etmekten de kendimizi alamıyoruz.

19- Vakıflar Meclisinin gerek muhteva, gerek yetkileri bakımından takviye edilmesi imkânları araştırılmalıdır. Yönetim otonomi kazanırsa bu husus ayrıca bir zaruret haline de gelecektir.

20- Yeni vakıfların, vakıf müessese ve mefhumunu dejenere etmelerini önlemek için yukarıda belirtildiği gibi bu vakıfların gerek kuruluş, gerek işleyişinde Vakıflar Genel Müdürlüğünün kontrol ve denetim yetkilerini artırmak uygun olur. Bugün Vakıf kurmak dernekten kolay hale geldiği için dernekler kanununa aykırı dernek kurmak isteyenler vakıf kurmak cihetine gitmektedir, hem de hiç bir ciddi mal varlığı tahsis etmeden. Son zamanlarda köylere kadar teşkilâtlarını yaymak isteyen siyasi partiler, siyasi partiler kanununun engelini vakıf kurma yoluyla aşmaya çalışmaktadır. Çare:

a) Kurulmuşta gerekli sermaye tabanını tespit yetkisinin otonom Vakıflar Meclisine verilmesini sağlamak;

b) Vakıflar Meclisine yeni bir vakıf kurulurken, sağlanan maddi varlığın vakfiyede belirtilen amacı gerçekleştirmeye yeterli olduğunu tetkik ve tevsik yetkisi vermek;

c) Kurulan yeni vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğüne ödemekle yükümlü olduğu % 5 denetim payının azami sınırını kaldırıp asgari sınırı bir milyonla sınırlamak ve bunu her şube için geçerli kılmak; (x)

d) Yeni vakıfların faaliyetlerinin denetiminde Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkilerini artırmak şeklinde düşünülebilir.

21- Türkiye'deki vakıfların hemen hemen beşte dördü, takriben % 80'i İstanbul'da bulunmaktadır. Nasıl büyük ticari şirketlerin genel merkezleri matbuat gibi kültüre müesseselerin merkezleri İstanbul'da bulunuyorsa Vakıfların da mahallinden daha iyi yönetilebilmesi için İstanbul'a önemiyle mütenasip idari bir yapı sağlanması imkânları araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- 1- Aydın Tuncay Eski Vakıf Hükümlerimiz ve (Ömer Hilmi Efendi) Vakıflarla İlgili İnceleme ve Sorunlar, Yıldız Sarayı Vakfı yay. No. 1 İstanbul, 1984.
- 2- Doç. Dr. İ. Erol Kozak Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf, Akabe Yayını, No. 39 İstanbul, 1985.
- 3- Ruşen Balta, Mülhak Vakıflar El Kitabı Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1986.
- 4- Vakıflar, İst. Vakıflar Baş Müd. İstanbul, 1984.
- 5- İbrahim Ateş, A. Erdoğan. İl İl Vakıflar, 86 Vakıflar Genel Müd. Ankara, 1986
- 6- V. Beş Yıllık K. Planı Vakıf Özel İhtisas Kom. Raporu, Ankara, 1983.

(x) Aksi halde, bugünkü uygulamada küçük vakıflar % 5 öderken büyüklerin katkısı % 5'den çok aşağı düşmekte, küçüklerin aleyhine büyüklerin lehine bir ayrıcalık sağlanmaktadır.

7- Ali Himmət Berki, Vakıflar, İstanbul 1946.

8- Vakıf Mevzuatı, ilgili kanunlar.

9- Doç. Dr. Ahmet Gökçen, Vakıfların ekonomik Yönü ve Vakıf Müesseselerinin İktisadi Tesirleri,

10- Ülker Güzel, Cumhuriyet Döneminde Vakıflar ve Ekonomik ve Sosyal Problemleri, Çözüm Yolları.

11- Turhan Olcaytu, Vakıfların ekonomik ve sosyal etkileri,

12- Ahmet Aydın Bolak Yeni Vakıfların ekonomik ve sosyal etkileri ne olabilir?

13- Prof. Dr. Sabahaddin Zaim Vakıfların Milli Ekonomiye Etkileri,

14- İstanbul Bölge Baş Müdürlüğü Yöneticileri ile Mülakat Sonuçları.

TARTIŞMA

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın ZAIM.

Efendim, programdaki vaktimizi kullanmaya gelince, epeyce vaktimizi geçmiş durumdayız. Yalnız, tartışmaya kısa bir vakit ayırmak durumundayız ve iki konuşmacıya söz vereceğim.

Sayın ZAIM, vakfın kuruluşundan bugüne, problemlerle ilgili epeyce öneriler getirmiş bulunuyor. Kendilerine bu katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bu konularla ilgili tartışmaya katılmak isteyen var mı?

Buyurun Sayın ARSLAN.

İffet ARSLAN — İlk önce bir soru sormak istiyorum Sayın Konuşmacıya. İstanbul, vakıfların çok büyük bir kısmını barındırıyor ve oradaki onarımlarla ilgili bir maddî sıkıntı var. Şöyle bir durum var, UNESCO çok büyük bir bağışta bulundu, İstanbul'un tarihî eserlerinin onarılması için. Bunlar sadece Bizans eserlerince mi kullanılıyor? Öyle kullanılıyorsa, neden öyle kullanılıyor?

Mesela Ayasofya'yı görüyorum, temizlenmiş, pırıl pırıl kırmızı tuğlalar içinde, arkasında Süleymaniye daha sönük kalmış. Bu konuda bir şey yapılamaz mı?

İkincisi de, yeni vakıflarla ilgili olarak birkaç kelime söylemek istiyorum. Şimdi bir büyük tahdit konmaya çalışılıyor. Zaten tahdit var. Katılım payı, kuruluş payının çok büyük olması gerektiği düşünülüyor ve bunun vakıfların dejenerer olmasını önlemek için yapıldığı söyleniyor. Ama, o vakit şöyle bir durumla karşı karşıya kalıyoruz: Yalnız zenginler vakıf kurabilir. Halbuki vakıflar ihtiyaçlardan doğmuştur. Vakfın iki unsuru var:

1. Bir varlık tahsis edilmiş; ama o varlık bağımlıdır, bir amaçla tahsis edilmiştir. Ve, heyecanı sağlayan amaçtır. Bugünkü amaçlar, öyle çok büyük ana varlık olmadan da yapılabilecek amaçlar değil midir? Biz iki vakıfla ilgiliyiz, kurulma çarelerini arıyoruz. Bunların ikisi hakkında da size biraz bilgi vermek istiyorum.

Acaba, başlangıçta çok büyük sermaye olmadan kurulamaz mı? Bir tanesi, bugünkü en büyük ihtiyacımız, sermaye geliri sahipliğinin vatandaşlar arasında, halk arasında yaygınlaşmasıdır. Bu, topluma, bugünkü en büyük ihtiyacı sağlayacak bir unsurdur. Ama, bunun için çok büyük kuruluş sermayesi gerekiyor, bununla başlayabilmek mümkün değil. Biz diyoruz ki, -Kanun birbuçuk milyon diyor- onunla başlarsak, çok büyük bir katılımı bu işler hale gelebilir. Tabî Vakıflar Genel Müdürlüğü denetimini yapmalıdır ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bütün vakıfların denetimini yapması

için de, bugünkü bütçesinden çok daha büyük bütçeye ihtiyaç duyacaktır; çünkü uzman elemanlara ihtiyaç duyacaktır. Ben bunun için, dün İnal Bey'in teklif ettiği, bütün vakıfların hasılasının yüzde 1'inin tahsisinin değil, bağışlanması fikrine de katılıyorum. Ama, öbür türlü olursa, büyük kuruluş parasıyla bunlar kurulamayacaktır. Kurulamadığı zaman, da... Hep şikâyet ediyoruz, diyoruz ki 330 bin eski vakıf var Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün elinde. Ama, 1967'den sonra başlayan kıpırdanma doğru dürüst vakıflar ortaya çıkarmamış; hatta, bir arkadaşımız konuşmasında "*Bugünkü vakıf değildir*" dedi. Bu kaniya katıyyen katılmıyorum. Dünyanın içinde, kendi kültürümüzü savunacak-sak, eskiden İslam düşünce ile başlamış olsak -ki belki bundan evvel, niçin Türklerin çok vakfı var da, Arapların Türkler kadar vakfı yok, demek ki- İslamdan önceki Türklerin de, vakfiye tarzında bir uygulamaları vardı. Nitekim bir arkadaşımız burada, Uygurlar'da da vakıflar olduğunu söyledi. Demek istediğim şu: Biz, vakıf müessesesini bir devamlılık içinde bugüne getirmeliyiz ve dünyanın karşısında demeliyiz ki, "*Şimdi sizin foundation dediğiniz kurumların esası vakıflardır ve bunları ortaya çıkaran, yaşatan da Türklerdir*" Bu katkıdan kendiniz vazgeçerseniz çok büyük zarar vermiş olursunuz kendinize.

Şimdi, ihtiyaçtan doğar vakıflar dedim. Bugünkü çağımızda, şöyle ihtiyaçlar var: Biz, ilk çekirdek aile tipinin yürürlüğe girdiği nesiliz. Çekirdek aile demek, belirli bir yaşın üstündekilerin, barınma ve birlikte ihtiyaçların karşılanması...

BAŞKAN — Sayın ARSLAN, lütfen toparlayın.

İffet ARSLAN — Zaten birkaç cümlem kaldı, müsaade edin efendim.

Bu ihtiyacı, çekirdek aile düzeninde, huzurevleri değil, yaşlı kimselerin barınabileceği, olgunlar evi diyebileceğim yerlere ihtiyaç var. Biz, hükümette bakarsak, huzurevleri öyle bir gelir grubuna hizmet vermek durumundadır ki, bütün ihtiyacı karşılayamaz; ama, belirli mektep mezunlarının dayanışma vakfı olarak başlatabilecekleri bu hizmetin de, çok büyük bir sermaye ile kurulması koşul olursa, başlatılmaz.

Son bir önerimiz var, onu da söyleyip bitireceğim.

İstanbul'da kültür varlığının simgesi olarak yeni bir vakıf kurulamaz mı? Bu simge ne olabilir? İstanbul'u Fatih almış, bu alışında çok büyük bir uygulama var: Kadirgaları Boğaz'dan Haliç'e indirmiş. Turizme çok önem verilen bir dönemde yaşıyoruz. Bir teleferik düşünebilsek, Fatih'in kadirgalarıyla Boğaz'dan Haliç'e, Haliç'ten Boğaz'a hizmet verecek. Böyle bir iş ancak bir vakıfla kurulabilir. Ama, bununda zengininin düşünmesini bekleyecek olursak, hiç böyle bir şey ortaya çıkamaz. Ama, küçük bir sermaye ortaya konularak, fikir ortaya çıkarsa, çok büyük bir katkı kazanabileceği kanısındayım.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz efendim.

Buyurun Sayın ÜNAL.

Tezer ÜNAL — Sayın Oturum Başkanı, Sayın üyeler, öncelikle bu güzel haftayı düzenleyen Vakıflar Genel Müdürlüğüne sonsuz şükranlarımı, bir tatbikat insanı olarak ifade etmek ve burada söz almaktan gurur duyduğumu belirtmek istiyorum.

Bu arada, Sayın Hocama, kıymetli konuşmasından dolayı da teşekkürlerimi arz ediyorum.

Sayın Hocamın konuşması bir yerde çok önem taşıyordu; çünkü iki önemli noktayı vurgulamaya çalıştılar: Birisi, özellikle vakıf yönetimine otonom hüviyet kazandırma keyfiyeti, ikinci husus ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün teftiş ve denetleme hizmetlerinin aksayan yönlerini ortaya koydular. Yanılmıyorsam, konuşmanın ana teması da, vakıf mevzuatındaki hukukî aksaklıkları, aksayan

yönlere ortaya koymaktan ibaretti.

Bir tatbikat insanı olarak, bu konuda çalışan bir insan olarak, özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün teftiş ve denetleme yetkisindeki eksikliklerin, büyük bir açıklıkla ortaya konduğunu görüyoruz. Nitekim, 903 sayılı Kanun ve bunun uygulamasını gösterir tüzükte, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sadece teftiş ve denetim hizmetine yer verilmiş; fakat, bu teftiş ve denetim yetkisinin hangi hüviyetle ve hangi açıklıkla ortaya konulacağı konusunda çok açıklayıcı, tamamlayıcı hükümler getirilmemiştir. Özellikle şu hususu üzülerek belirtmek istiyorum ki, Medenî Kanunun ilgili hükümleri ve tüzük hükümlerinin tctikinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün teftiş ve denetim yetkisinin sadece belli hususlarda ve en son Asliye Mahkemesinde sonuçlandırıldığı konusunu görüyoruz.

Ben tatbikattan bir örnekle bunu açıklamak istiyorum. Özellikle bugün, Sayın Hocamın değindiği gibi, vakıfların dernekleşmeye doğru yönelmesi karşısında ve özellikle bu vakıf yönetim kurullarında görev alacak üyeler bakımından ve bilhassa şu anda vakıfların şubeleri de dahil olmak üzere yönetici olarak görev alan kişilerin, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne isim ve soyadlarıyla, adreslerinin bildirilmesi keyfiyetinde bir açıklık da tam olarak getirilmiyor. Zira, sadece bir isim ve adres bildirme keyfiyetiyle yetinilmesine karşılık, Vakıflar Genel Müdürlüğü eğer bu üyeyi veya kurucu, yönetici üyeyi sakıncalı gördüğü takdirde, bunu sakıncalı görme keyfiyetinde, kendisine tanınmış olan teftiş ve denetim yetkisinden ziyade, bir nihai karar mercii olarak, fonksiyonunun yeterince yerine getirememektedir. Zira, kanunen Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne böyle bir yetki dahi verilmemiş bulunuyor. Ancak, Vakıflar Genel Müdürlüğü, çeşitli konularda Asliye Hukuk Mahkemesi'ne gitmek suretiyle, kanunda ve tüzükte görülen aksaklıkları orada yerine getirme ve sonucunu almak imkânına sahip. Bu durumda, bir yerde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün teftiş ve denetim hizmetlerinin içeriğini ve kapsamını, çok geniş bir şekilde, yeni bir düzenleme ile ortaya koymanın mecburiyetini getirmektedir. Bu yönden, yeni hazırlanacak tasarı, bu yasaya bağlı tüzük çalışmalarında, tatbikat insanı olarak, tatbikattaki aksaklıkların da içeriğini taşıyan yeni düzenlemelere gidilerek, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, bu güzide müesseseye yeni yetkiler ve yeni görevlerle mücehhez kılmanın yararına inanıyorum ve bu yarara burada önemle işaret ediyorum.

Arz ederim efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın ÜNAL.

Buyurun Sayın ÖZTÜRK.

Nazif ÖZTÜRK — Sayın hocalarım, muhterem dinleyiciler; ben hocama teşekkür etmek için huzurlarınıza geldim.

İki gündür, vakıf mevzuatında aksayan yönlerle ilgili konuşmaları dinliyoruz. Aşağı yukarı yarım asırdır Türkiye'de tartışılan konular burada tekrarlanmış oldu. Bir kısmı, vakıfların yok farzedilmesi ve tarihte kalması konusuna değindiler. Bir kısım konuşmacı arkadaşlarımız, hocalarımız da, ona iman düsturu gibi saygı duyulması konusu üzerinde durdular. Aslında, ne öbürü ne ilki, ne de sonuncusu doğrudur. Bunun ortalama bir yönü var; bu orta noktanın mutlaka bulunması gerekir.

Ben bu tespitten sonra, tartışmacı ve hocalarımıza ışık tutacak düşüncesiyle bir-iki soru yönelmek istiyorum.

Bugün vakıflar yönetiminin sıkıntıları şu noktalarda toplanmaktadır:

Mevzuattan kanaklanan sıkıntılar vardır.

Siyasî sıkıntılar vardır.

Personel politikasından yoksun olmanın vermiş olduğu sıkıntılar vardır.

Bunların hepsinden önemlisi, ekonomik olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gelişmesi için alınacak tedbirler noktasında sıkıntılar vardır. Bu tedbirler nasıl alınmalıdır? Otonom bir yönetim haline gelmesi için, sadece mevzuat düzenlemesi yeterli midir; yoksa, müessesenin çatısında da bir değişikliğe gidilmesi gerekir mi?

Tayin ve atama ile gelen şahısların önüne, çok serbest davranma noktasında bir imkân verildiği takdirde, bunu nasıl kullanacağı konusu dikkatle ele alınmalıdır. Hocamın ifade ettiği gibi, bu düzenleme bir holding şeklinde mi olmalıdır; yoksa, müessesenin dar bünyesi içerisinde mi yer almalıdır?

Bu konuların daha spesifik olarak tartışılması gerekir. Konuşmaların, hocamın konuşmasının haricindeki konuşmaların, tarihten ve geçmişten bahsettiğini, nazariyatta kaldığını, havada kaldığını belirtmek istiyorum. Daha önceki vakıf şurasında, konuya biraz daha yakın bakılmıştı. Tartışmacı hocalarımın bu konuya eğilmesi konusundaki temennilerimi de ifade ediyor ve saygılarımı sunuyorum efendim.

BAŞKAN —Teşekkür ederim Sayın ÖZTÜRK

Buyurun Sayın BİLGİNSOY

Ahmet BİLGİNSOY — Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı'nın Üye İlişkileri Danışma Grup Başkanı ve aynı zamanda, Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı'nın Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanıyım, fahri olarak.

Efendim, benim arz etmek istediğim mevzu, eski vakıflarla değil, yeni vakıflarla ilgilidir. Elimde bir kitap var, "*Ortak Geleceğimiz*" diye. Dünya sorunlarıyla ilgili konuları görüşmek için, Dünya Çevre Sorunları Vakfı kuruluyor, bütün devletler bir araya gelerek. Bizim de bu duruma göre, bazı konulara yeni şartlara göre düşünmemiz gerekmektedir. Mesela, bir Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı var. Bundan belki birçoklarınızın haberi yok. Bu vakıf, eğer maddî yönden bir destek görmüş olsa, ona bir vergi muafiyeti tanınmış olsa, Türkiye'nin -samimi söylüyorum, ben olalı 9 sene oldu. 8 senedir o vakıfta hizmet yapıyorum- bütün sorunlarına eğilecek bir vakıf. Fakat, bu vakfa bir vergi muafiyeti tanınmadığı için, varlığı sağlamadığından, bu vakıf memlekete hizmet veremiyor.

Diğer bir konu. Mesela, birçok vilayetler vergi muafiyeti tanınarak bir vakıf kurmuş vaziyette-ler. Cumhuriyetin ilk döneminde, bütün vilayetlere Kocatepe Camii'nin arkasında arsa tahsis edildi. Bu arsaların birçokları boş durmaktadır ve birçok açık göz oradan faydalanmaktadır. İmkânı olan vilayetler orada bir yurt kurmuşlardır, bulamayanların arsaları boş durmaktadır. Bu arsalar nazarı dikkate alınarak, bunların vakıflara geçirilmesi konusu ele alınırsa, öyle zannediyorum ki, büyük bir varlık sağlanmış olur.

Sonra, bir vakıf kurulması mevzuunda, vakfın kurucuları nazarı dikkate alınarak, o vakfın kurulmasına kolaylık ve muafiyetler tanınmalı. Bir Koç'un veyahut da bir Sabancı'nın vakıf kurması, benim nazarımda pek önemli bir şey değil, onlar kendi propagandaları için veya gelirlerinden kanunî yollarla bir kısmını ayırarak böyle bir vakıf kuruyorlar; ama, birçok üst kimselerin bir araya gelerek vakıflar kurmalarının da, memlekete büyük hizmet olduğunu arz etmek isterim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın BİLGİNSOY

Buyurun Sayın UĞURAL

Ragıp UĞURAL - Efendim, VII. Vakıf Haftasını kutluyoruz. Şükürler olsun ben bu yedi haftaya da katıldım. Bütün görüşmelerde, vakfın önemi ve tarihî gelişmesi dile getirildi. Yalnız, şunu belirtmek lazım: Her şeyi kendimiz icat edemeyiz. Birikimlerin daima değerini bilmeye ve günümüz şartlarına göre kullanılmasına kendimizi alıştırmamız lazım. 1960'dan sonra bütün kuruluşların reor-

ganizasyonu ile ilgili çalışmalar için, bir MEHTAP Projesi hazırlandı. Burada, vakıflarla ilgili çok önemli konular var, çok önemli çalışmalara işaret ediliyor.

Bundan sonra, 1964'te, vakıflarda, o zaman için otorite olan çok kıymetli 15 zevatı kiramdan müteşekkil bir komisyon kuruldu. Bu komisyonda, Vakıflarda Umum Müdürlük yapmış müsteşarlık yapmış, eski mevzuata vâkîf kimselerden, vakfı dünya çapında bilen otoritelerden kurulan bu komisyon, uzun çalışmalardan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün fonksiyonlarına, önemine işaret ettikten sonra, artık bu Umum Müdürlüğün bu muazzam yükü götüremeyeceğine ve yeni bir kuruluş meydana getirilmesine karar veriyor. Bu da, vakıfların bir kurum haline getirilmesi, bu söz konusu oluyor. Kurumun da, nasıl çalışacağı, hangi noktalara parmak basacağı bu raporda belirtiliyor. Bu görüşmeleri takip ettim. Ne MEHTAP Raporundan, ne bu komisyonun çalışmasından, dolayısıyla da böyle bir kurumun oluşturulmasının uygun olacağından bahsedilmedi.

Son olarak Sayın ZAİM, holdinge işaret etti. Bundan daha evvelki çalışmalarda buna hiç temas edilmemiş ve çok güzel noktalara gelinmiştir.

Bunu arz etmek isterim.

Saygılarımla.

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın UĞURAL

Prof. Dr. Sabahattin ZAİM - Çok teşekkür ederim Sayın Başkan. Arkadaşlarım lütfettiler, güzel katkılarıyla izahatımı dikkate dinlediklerini belirttiler.

Gazeteci Hanımefendinin sorusuna kısaca temas edeyim. UNESCO ile ilgili hususu yetkililere sormak gerekir. Tabii, buradaki husus şudur: Dış kaynaklardan gerek İslâm dünyasından, gerek Batıdan sağlanacak kaynaklar varsa, tabii bunları kullanmaya çalışmalıyız. Tabii, o noktada sağlanmış olan gelir nereye tahsis edilmiştir onu bilmiyorum. Onu ilgililere sormak lazım. Yani, UNESCO'nun sağlanmış olduğu bu gelir tahsisi midir, yoksa genel midir?

Evet, ilgililer Süleymaniye Camii'ne tahsis edildiğini söylüyorlar. Demek ki, arzu ettiğiniz hedefe doğru yaklaşıyor.

Diğer noktanız, "*Yani, sadece zenginler kurmasın*" fikrinize katılıyorum. Zaten, bendeniz de onu dile getirdim. Yüzde oranlarda maksimum sınırı değil, tabanı koyalım, Çünkü, zaten küçükler o yüzde 5'i ödüyor, büyükler ödemiyo. O bakımdan, benim teklifim küçüklerin lehinedir.

Diğer hususa gelince, yani amaçlara uygun akar tahsisi keyfiyeti. Onda, şunu söylerim: Eğer imkânlarımız kısıtlıysa, amacımızı da baştan tayin edelim, sonra imkânlarımız genişleyince vakıfta tadil yaparız. Dolayısıyla, daima bir denge bulunması, ileriye matuf gelişmeler için bir engel teşkil etmez.

Diğer zevatı muhtereme de -bana teşekkür ettiler,- teşekkür ediyorum.

Teleferik konusu ayrı bir şey, güzel düşünceler, olur veya olmaz bilemiyorum.

Ragıp Beyefendinin bahsettiği raporu okudum, onlardan da istifade ettim. İnşallah, bu konularda düşünülerek hayırlı sonuçlara varılacaktır.

Tekrar hepimize saygılarımı sunuyorum efendim.

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın ZAİM,